

Kısaltmabirimlerin İdeolojik İşlevleri: *Brave New World*, 1984 ve *Fahrenheit 451* Örneği

Özge Can^{1*}, Şule Düzdemi², Çağrı Akkuş³

¹Dilbilim Bölümü /Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye

²İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü / Girne Amerikan Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, KKTC
Genel Dilbilim Anabilim Dalı/ Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye

*(ozge.can@deu.edu.tr)

(Received: 14 April 2025, Accepted: 23 April 2025)

(5th International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences ICENSOS 2025, April 15-16, 2025)

ATIF/REFERENCE: Can, Ö., Düzdemi, Ş. & Akkuş, Ç. (2025). Kısaltmabirimlerin İdeolojik İşlevleri: *Brave New World*, 1984 ve *Fahrenheit 451* Örneği. *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*, 9(4), 108-111.

Özet – Kısaltma işlemi, dilin sadeleştirilmesi veya ekonomik kullanımı için kullanılan bir düzendir. Kısaltma süreciyle elde edilen kısaltmabirimlerin verimliliği ve hızı artırmak, uzun yinlemelerin önüne geçmek, alanı etkin kullanmak, karmaşık kavramları sesbilgisel açıdan daha kısa bir yükü ifade etmek vb. gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu hedeflerin yanı sıra kısaltmabirimlerin bilinçli olarak ideolojik bir araç olarak da kodlandığı savunusunu ortaya atan çalışmamız, genellikle gelecekteki/olası otoriter yönetimler, baskıcı toplum düzeni, toplumsal denetleme yöntemleri, bireysel özgürlüğün kısıtlanması gibi konuları odağına alan distopik kurgularda ideolojinin kısaltmabirimler aracılığıyla temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yazına, politikaya ve popüler kültüre damgasını vuran 1932, 1949 ve 1953 yıllarında yayımlanmış üç distopik kurguda kısaltmabirimlerin ne/ler oldukları belirlenmiş, söz konusu işlevleri tartışılmıştır. Alanyazında sıklıkla yapısal ve yalnızca kullanım amaçları doğrultusunda işlevsel düzlemde ele alınan kısaltmabirimlerin, ideolojik bir araç olarak kodlandığının ortaya koyulmasıyla, çalışmamız özgün ve öncü niteliğiyle alana katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler – Kısaltmabirim, Distopya, Distopik Kurgular, İdeoloji.

I. GİRİŞ

Distopik kurgu öncelikle iktidardaki otoriter hükümetlerin halklarına nasıl baskı yaptığına odaklanmaktadır. Distopyaların pek çok özelliği olsa da en belirgin özellikleri korku ve nefret kültürünün yaratılması, gerçek ve özgürlüğün bastırılması ve insanın gelişmesi için gereksinim duyduklarından yoksun bırakılmasıdır. Söz konusu kurgularda toplanma, kendini/düşüncelerini açıklama vb. gibi özgürlüklerle birlikte bireysellik ve eleştirel düşünce bastırılmakta, kitlesel gözetim, propaganda, kontrollü medya, haberlerin ve tarihin rejim tarafından değiştirilmesi gibi uygulamalarla insanların rejime körü körüne bağlanması aşılansaktadır [1]. Walter L. Fogg'a göre [2] ütopyik dünyaların inşasından daha satirik ütopyik anlatılara ve nihayetinde distopik kurgulara evrilmede bilim ve teknolojinin rolü oldukça önemlidir. Bu yönüyle distopik yazınlar bir “uyarı stratejisi” olarak kabul edilebilir, çünkü okuyucularını toplumun sorunları düzeltilmezse gelecek nesiller için geleceğin neler getireceğini düşünmeye zorlar [3]. Çalışmamız, genellikle baskıcı, otoriter rejimlerin toplum üzerindeki denetimini ve ‘siyasetin ideolojik organları’nın işleyişini gözler önüne seren anlatılar olmalarıyla distopyalardaki [4] totaliter rejimlerin dil yoluyla

ideolojik kontrol sağladığını göstermeyi amaçlamakta, bu çerçevede kısaltmaların, distopik toplumlarda bireylerin düşünce biçimini sınırlandıran ve ideolojiyi pekiştiren dil araçları olarak kullanıldığı varsayımına dayanmaktadır; çünkü siyasi parti ve rejimlerin kendi ideolojilerini kısaltmalarla (örn. SSCB, AKP, CHP) yaydığı bilinen bir gerçektir ve kısaltmaların yaygınlaşmasıyla, bireylerin düşünme alanını daraltarak eleştirel bakış açısının zayıflatıldığı, böylece ideolojinin baskın hale gelmesinin sağlandığı düşünülmektedir. Ne var ki buraya kadar dilin sadeleştirilmesi ve/ya ekonomik kullanımı için kullanılan düzenek için kısaltma terimini kullanmış olsak da, dilde kısaltma işlemi pek çok farklı biçimde ulamlaştırılmaktadır. Sözelimi, karma, bileşme, başharfleştirme vb. gibi biçimlenmelerin farklı araştırmacılarca farklı bakış açılarıyla kısaltma olarak tanımlandığı görülmekte (ayrıntılı bilgi için bkz.[5]); bu çalışmada türetimsel biçimbilimin karmaşık bir süreci olan kısaltma işlemi alanyazındaki hiçbir ulamlaştırmayı dışarda bırakmayacak bir biçimde; verimliliği ve hızı artırmak, uzun yinelemelerin önüne geçmek, alanı etkin kullanmak, karmaşık kavramları sesbilgisel açıdan daha kısa bir yükü ifade etmek vb. gibi işlevleri bulunan birimler kısaltmabirim terimiyle karşılanmaktadır.

II. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmamızda amaçlı örneklemin bir türü olan *tipik durum örnekleme* (typical case sampling) çerçevesinde; her biri kendi döneminde etkili olmuş ve sonraki distopyalara yön veren, dönemin politik, teknolojik ve kültürel ruhunu yansıtan kilit üç distopik kurgu incelenmiş, nitel araştırmalarda belirli kimi özelliklerin ölçüt olarak seçilerek araştırmanın hedefine yönelik inceleme yapmaya olanak sağlayan *ölçüt örnekleme* (criterion sampling,[6], [7]) ekseninde ‘ideolojik kodlama’ temel alınmıştır. Geline nokta 1932, 1949 ve 1953 yıllarında gerçeklik, otorite, gözetim, direniş vb. gibi temaların güçlü bir biçimde izlendiği, dolayısıyla ideoloji, teknoloji ve birey ilişkisini açıklama sığıları yüksek, farklı dönemler, anlatım biçimleri ve distopik alt temalar açısından çeşitli olmaları nedeniyle seçilen distopik kurgular, adları, kim tarafından yazıldığı ve yayımlandıkları tarihler çerçevesinde aşağıda sıralanmıştır:

1. *Brave New World*, Aldous Huxley (1932)
2. *1984*, George Orwell (1949)
3. *Fahrenheit 451*, Ray Bradbury (1953)

İdeoloji, toplumsal gerçekliği belirli bir bakış açısıyla sunar. Bu olgu bireylerin ve toplumların dünyayı algılama, anlamlandırma ve eyleme geçme biçimlerini biçimlendirdiği için yaşamın birçok alanında (örn. eğitim, medya ve popüler kültür, sanat ve yazın) kendini gösterse de, en açık biçimde görüldüğü alan siyaset olduğu için çalışmamızda da bu çok güçlü siyasi içerikler barındıran distopik kurgular seçilmiştir. Şimdi bu kurguların konuları kısaca ele almak gerekirse; bireysellik ve özgürlüğün tamamen yok edildiği, gelecekteki herkesin mutlu ve huzurlu olduğu, genetik mühendislikle üretilerek kast sistemine göre sınıflandırılan bir toplumu konu alan *Brave New World*, tüketim kültürü, biyoteknoloji, mutluluk diktatörlüğü gibi noktalara değinmektedir [8]. Siyasi baskının eleştirildiği *1984*’te de gözetim, propaganda, beyin yıkama vb. gibi ana konular ekseninde, totaliter bir rejim tarafından yönetilen distopik bir dünyadaki bireysel özgürlüklerin tamamen yok edildiği bir toplum anlatılmaktadır [9]. *Fahrenheit 451*, sansür, medya manipülasyonu, bilgi kontrolü ana temalarıyla öne çıkan ve kitapların yasaklandığı bir dünyanın anlatıldığı bir distopik kurgudur [10].

III. BULGULAR

Çalışmamızın veritabanından elde edilen kısaltmabirimler ve temsil ettikleri ideolojik işlevler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

Distopik Anlatı 1 = Brave New World, Aldous Huxley (1932)**Örnek Kısaltmabirimler =**

- a. C.I.H.C.C: Central London Hatchery and Conditioning Centre → **Kurumların Belirsizleştirilmesi İşlevi**
- b. C.I.S: Community, Identity, Stability → **Bürokrasi ve Merkeziyet İşlevi**
- c. M.B: Malthusian Belt → **Bürokrasi ve Merkeziyet İşlevi**

Brave New World'te 'Londra Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi' olarak Türkçeleştirilebilecek açılımın kısaltması (a), insan embriyolarının yapay olarak yaratıldığı, genetiğinin değiştirildiği ve koşullandırıldığı-beyin yıkama ana tesise işaret etmektedir ve kısaltmabirim aracılığıyla kurumun belirsizleştirilmesi sağlanmaktadır. Kurumların belirsizleştirilmesi, yetkili kurumların faaliyetlerini, niyetlerini veya etkilerini gizlemek ya da yumuşatmak amacıyla; genellikle örtmeceler, kısaltmalar ya da teknik jargonlar yoluyla gerçekleştirilen kasıtlı bir işlemdir. Bu işlemin amacı, kamu denetimini azaltmak, duygusal tepkileri bastırmak ve ahlaki sorumluluktan kaçınmaktır. C.I.S. (Topluluk, Kimlik, İstikrar) kısaltmabirimiyle (b), tekdüzelik ve toplumsal denetim vurgulanmaktadır. M.B. de (c), Malthus'un nüfus kontrol kuramından esinlenerek Beta kastındaki kadınlar tarafından doğum kontrolü için giyilen bir kuşaktır. Görüldüğü gibi, *Brave New World* adlı distopik anlatıda kısaltmabirimler distopik dünyanın kavramlarını, kurumlarını ve toplumsal normlarını temsil etmek için kullanılmakta, bu yolla rahatsız edici kimi düşünceler (örn. klonlama ve beyin yıkama) normal ve kabul edilebilir kılınmaktadır.

Distopik Anlatı 2 = 1984, George Orwell (1949)**Örnek Kısaltmabirimler =**

- a. INGSOC: English Socialism → **Bürokrasi ve Merkeziyet İşlevi**
- b. BB: Big Brother → **Bürokrasi ve Merkeziyet İşlevi**
- c. THTH: Two Minutes Hate → **Bürokrasi ve Merkeziyet İşlevi**
- d. MINITRUE: Ministry of Truth → **Düşünce Denetimi ve Dil Manipülasyonu İşlevi**
- e. MINIPAX: Ministry of Peace → **Düşünce Denetimi ve Dil Manipülasyonu İşlevi**
- f. MINILUV: Ministry of Love → **Düşünce Denetimi ve Dil Manipülasyonu İşlevi**

1984'te, Partinin egemen ideolojisi (a), her yerde bulunan diktatör figürü (b), günlük propaganda seansları (c), propaganda departmanı (d), savaştan sorumlu barış bakanlığı (e), işkence ve siyasi baskıyla ilgilenen sevgi bakanlığı (f) kısaltmabirimlerle kodlanmaktadır. Özgür düşüncüyü sınırlamak için tasarlanmış kontrollü bir dilin çıktısı olan bu türden kodlamalarla karmaşık düşüncelerin kısa anlatımlara indirgenmesiyle Parti adı verilen yapılanmanın siyasi baskıyı etkili kıldığı ve bağımsız düşüncüyü sınırladığı söylenebilir.

Distopik Anlatı 3 = Fahrenheit 451, Ray Bradbury (1953)**Örnek Kısaltmabirimler =**

- a. MDF: Mechanical Dog Forces → **Askerileşme ve Gözetleme İşlevi**
- b. Hound: Mechanical Hound → **Askerileşme ve Gözetleme İşlevi**

Fahrenheit 451'de 'Mekanik Köpek Kuvvetleri''ne gönderimde bulunan MDF (a) kısaltmabirimi ise yine Hound (b) biçiminde kısaltılmış robot tazılar ve işlevlerine (örn. muhalifleri avlamak) işaret etmektedir. Söz konusu bu türden yeğlemeler, hükümet baskısını kısır ve duygusuz hissettirmesi ve insan ahlakını var olan dizgeden uzaklaştırması açısından göze çarpıcıdır.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

Baskıcı yönetimler, zihin kontrolü, dil manipülasyonu, sansür ve benzeri temalarla öne çıkan distopik kurgular, toplumun yapılarını ve sistemlerini eleştiren bakış açılarıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda kullanılan kısaltmabirimler de, kurguların genel atmosferini güçlendirmek ve okuyucuda belirli bir anlayış oluşturmak için kullanılmakta, bu dilsel araçlar yoluyla varolan toplumsal ve siyasi durum eleştirilmektedir. Aşağıdaki Çizelge’de çalışmamızın veritabanı olan *Brave New World*, 1984 ve *Fahrenheit 451* distopik kurgularında yer alan kısaltmalar, ideolojik işlevleri ile birlikte gösterilmektedir.

Tablo 1.

İdeolojik İşlev	Örnek
Kurumların Belirsizleştirilmesi	C.I.H; C.C
Bürokrasi ve Merkezîyet	C.I.S; M.B; INGSOC; BB; THTH
Düşünce Denetimi ve Dil Manipülasyonu	MINITRUE; MINIPAX; MINILUV
Askerileşme ve Gözetleme	MDF; Hound

Kısaltmabirimler sıklıkla bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı ve her şeyin merkezi bir otorite tarafından kontrol edildiği distopik kurgularda devlet düzenekleri, otoriter yapılar, gözetim dizgeleri ve baskıcı organlar/rejimler vb. ile ilgili görünmektedir, söz konusu birimlerin baskıcı yapıları temsil ettiği, özellikle devlet kurumları veya gizli organizasyonların genellikle kısaltmalarla ifade edildiği saptanmış, distopik kurgularda ideolojilerin kısaltmabirimler aracılığıyla temsil edildiği gözler önüne serilmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] Thuta, M. (2023). This is the bad place: What dystopian literature tells us about oppression and resistance. *The Mall*, 8(1), 20.
- [2] Fogg, Walter L. "Technology and dystopia." *Utopia/Dystopia?*. Ed. Peyton E. Richter. Cambridge: Schenkman Publishing Company, 1975. 5973.
- [3] Gottlieb, G. (2001). Individual development and evolution: The genesis of novel behavior. Psychology Press.
- [4] Gerhard, J. (2012). Control and resistance in the dystopian novel: a comparative analysis.
- [5] Can, Ö., ve Gözel, E. (2022). Dilde Kısaltma Olgusu: Türetimsel Biçimbilimin Karmaşık bir Süreci. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 505-525.
- [6] Patton, M. Q. (2001). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [7] Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and policy in mental health and mental health services research*, 42, 533-544.
- [8] Chizmar, P. C. (2012). *Miranda's Dream Perverted: Dehumanization in Huxley's Brave New World* (Bachelor's thesis, Kent State University)
- [9] Rodríguez Pastor, C. (2015). Brainwashing constituents in Aldous Huxley's brave new world and George Orwell's nineteen eighty-four.
- [10] Gebreen, H. A. K. (2020). Dystopian World of Ray Bradbury's *Fahrenheit 451*. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 3(7), 215-222